

АРХИТЕКТУРАНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ИНСОН ҲАЁТИДАГИ АҲАМИЯТИ

Шаҳзода Йўлдошева

*Қўқон ДПИ Мухундислик графикаси ва дизайн назарияси йўналиши
магистранти*

Аннотация: *архитектура кенг қамровли соҳа бўлиб, у атроф-муҳитни лойиҳалаш, режалаштириш ва қурилиш масалаларини ўз ичига олади. Бу фан ҳудудларни районлаштириш, шаҳарлар ва қишлоқ жойларини шаҳарсозлик тамойиллари асосида режалаштириш, яшаш муҳитларини яхшилашда қишлоқ турар жойларини режалаштириш, табиий ва маданий манзараларни шакллантиришда ландшафт архитектураси, шунингдек, функционал, конструктив ва эстетик талабларга жавоб берадиган бино ва иншоотлар архитектураси каби йўналишларни бирлаштиради. Асосий мақсад инсон фаолияти учун қулай, барқарор ва эстетик жиҳатдан жозибали муҳит яратишдан иборат.*

Калит сўзлар: *архитектура, ландшафт архитектураси, бино ва иншоотлар архитектураси, лойиҳалаш, режалаштириш, қурилиш, экология (ёки барқарорлик).*

Архитектура – бу кенг қамровли, тизимли ва инсониятнинг ҳаётини эҳтиёжлари билан узвий боғлиқ бўлган фан-амалий фаолият соҳасидир. Ушбу соҳа фақатгина биноларнинг ташқи кўриниши ёки конструктив ечимлари билан чекланиб қолмай, балки макро даражадаги районлаштириш ва шаҳарсозлик стратегияларидан тортиб, микро даражадаги алоҳида бино ва иншоотлар архитектурасигача бўлган барча маконий муҳитни қамраб олади.

Унинг асосий йўналишлари – шаҳарлар ва қишлоқ турар жойларини режалаштириш, атроф-муҳитнинг эстетикаси ва экологик мувозанатини таъминловчи ландшафт архитектураси – бир-бирини тўлдирган ҳолда, қуйидаги асосий натижаларга эришишга қаратилган:

Функционал самарадорлик: Ҳудудлардан ва бинолардан максимал даражада оқилона ва қулай фойдаланиш.

Эстетик қиймат: Яшаш ва фаолият муҳитининг бадиий жозибадорлиги ва маданий қадриятларини ифодалаш.

Ижтимоий барқарорлик: Аҳолининг хавфсизлиги, соғлиғи ва ижтимоий алоқаларини мустаҳкамлашга хизмат қилувчи муҳитни яратиш.

Экологик мувозанат: Табиий ресурсларни тежаш, энергия самарадорлигини ошириш ва атроф-муҳитга салбий таъсирни камайтириш.

Архитектуранинг бу йўналишларининг барчаси алоҳида бўлса-да, улар бир-бирини тўлдирди ва яхлит тизимни ташкил этади. Районлаштириш ва

шаҳарсозлик макро даражада пойдевор яратса, ландшафт ва бино архитектураси микро даражада яшаш муҳитини бевосита шакллантиради. Уларнинг уйғун синтезигина инсониятнинг замонавий талабларига жавоб берадиган мукамал ва барқарор маконий муҳитни яратишга имкон беради.

Замонавий дунёда архитектуранинг олдида турган энг муҳим вазифа – бу глобал муаммолар (иқлим ўзгариши, аҳоли сонининг ўсиши, ресурслар танқислиги) шароитида барқарор (sustainable) ва резильент (ўзгаришларга чидамли) яшаш муҳитини лойиҳалаш ва яратишдир. Шу сабабли, архитектура – бу келажакни шакллантирувчи, жамиятнинг техник, ижтимоий ва маданий тараққиётини акс эттирувчи муҳим соҳа бўлиб қолади.

Замонавий архитектура фақатгина алоҳида объектларни лойиҳалаш билан чекланмайди. У кенг ҳудудларни тартибга солиш, аҳоли пунктларининг ижтимоий-иқтисодий ва маданий ривожланишини таъминлашга қаратилган муҳим йўналишларни бирлаштиради. Булар қуйидаги асосий таркибий қисмлардан иборат:

Ландшафт Архитектураси: Атроф-муҳитнинг табиий компонентлари (яшил майдонлар, сув ҳавзалари) ва сунъий элементларини (ҳиёбонлар, боғлар) уйғунлаштириш орқали қулай ва гўзал очиқ ҳудудларни яратиш.

Ландшафт архитектураси инсон томонидан яратилган ва табиий муҳитнинг уйғунлигига эришишга қаратилган. Бу йўналиш, айниқса, рекреацион зоналар ва яшаш муҳитини яхшилашда муҳим аҳамиятга эга. У қуйидагиларни ўз ичига олади:

Яшил Зоналарни Лойиҳалаш: Боғлар, хиёбонлар, кўчалар бўйлаб кўкаламзорлаштириш ишлари.

Рекреацион ҳудудларни ташкил этиш: Болалар майдончалари, спорт иншоотлари, сайр йўлаклари ва сув ҳавзаларини эстетик ва функционал жиҳатдан қулай қилиб жойлаштириш.

Табиий манзарани сақлаш ва бойитиш: Экологик барқарорликни таъминлаш, биохилма-хилликни сақлаш ва шаҳар микроиқлимни яхшилаш.

Био ва иншоотлар архитектураси.

Бу архитектуранинг асосий ва кўзга кўринарли қисми бўлиб, муайян мақсадлар учун мўлжалланган алоҳида объектларни лойиҳалаш ва қуришни ўз ичига олади. Архитектор қуйидаги уч асосий талабга жавоб бериши керак:

Функционаллик (Фойда): Бинонинг ўз мақсадига тўлиқ мос келиши, хоналарнинг оқилона жойлашуви ва фойдаланиш қулайлиги.

Мустаҳкамлик (Конструкция): Бинонинг хавфсизлиги, зилзила ва бошқа табиий офатларга бардошлилиги, сифатли қурилиш материаллари ва конструкция ечимларидан фойдаланиш.

Эстетика (Гўзаллик): Бинонинг бадиий ифодаси, шаҳар ёки қишлоқ манзарасига уйғунлиги, ташқи кўринишининг жозибадорлиги.

Замонавий бино архитектурасида энергия самарадорлиги, барқарор қурилиш тамойиллари (масалан, "яшил" технологиялар) ва ақлли уй тизимларини интеграция қилиш асосий тенденциялардан ҳисобланади.

Бино ва иншоотлар архитектураси: Аниқ функцияга эга бўлган алоҳида объектларни (турар жойлар, жамоат бинолари, саноат иншоотлари) эстетика, мустақкамлик ва фойдаланиш қулайлиги талаблари асосида лойиҳалаш.

Архитектуранинг бу йўналишлари барчаси инсон ҳаёти сифатини яхшилаш, атроф-муҳитга зарар етказмаслик ва келажак авлодлар учун барқарор ривожланиш имкониятларини таъминлашдек ягона мақсадга хизмат қилади. Ушбу фан ва амалиёт соҳалари ўзаро чамбарчас боғлиқ ҳолда, яхлит ва уйғун яшаш муҳитини шакллантиради.

Архитектура фани ва амалиётининг асосий моҳияти аҳолининг ҳаёт фаолияти учун зарур бўлган маконий муҳитни мақсадли ва тизимли равишда ташкил этишда намоён бўлади. Бу муҳитни яратиш жараёни бир нечта ўзаро боғлиқ бўлимлардан иборат бўлиб, уларнинг ҳар бири алоҳида аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

Ўзбекистон Республикасининг Қонунчилик Ҳужжатлари ва Меъёрий Адабиётлар:

Ўзбекистон Республикасининг Шаҳарсозлик кодекси.

ҚМҚ 2.07.01-03. "Шаҳар ва қишлоқ аҳоли пунктларини режалаштириш ва қуриш".

ШНҚ 2.01.07-20: "Зилзилавий ҳудудларда қурилиш. Лойиҳалаш меъёрлари".

Бино ва иншоотларнинг алоҳида турларига оид меъёрий ҳужжатлар (Масалан, ўқув, тиббиёт муассасалари ва турар жойлар учун).

Шаҳарсозлик ва Районлаштириш бўйича Дарсликлар ва Ўқув Қўлланмалари:

Тўраев Т. Н. ва бошқалар. Шаҳарсозлик асослари. Дарслик. (Ўзбекистонда нашр этилган шаҳарсозликка оид асосий дарсликлардан бири).

Жумаев Ж. С. Ҳудудларни режалаштириш ва районлаштириш. Ўқув қўлланма.

Хайдаров А. Э. Шаҳарсозлик. Умумий қисм. Дарслик.

(Рус тилидан): Лаппо Г. М. Города на пути в будущее. (Ёки Шаҳарсозлик назариясига оид классик рус адабиётлари).

Бино ва Иншоотлар Архитектураси бўйича Адабиётлар:

Абдуваҳобов А. Бинолар ва иншоотлар архитектураси. Дарслик. (Ёки мавзуга оид бошқа дарсликлар).

С. Одилов, У. Зиядуллаев. Турар жой биноларини лойиҳалаш. Ўқув қўлланма.

(Рус тилидан): Маклакова Т. Г. Архитектура. Учебник. (Ёки Нечаев Н. Н. Архитектура гражданских и промышленных зданий).

Ландшафт Архитектураси ва Қишлоқ Турар Жойларини Режалаштириш:

Усманов З. Ландшафт архитектураси. Дарслик. (Ёки мавзуга оид бошқа маҳаллий адабиётлар).

Қишлоқ аҳоли пунктларини режалаштириш ва қуришга оид махсус илмий-техник адабиётлар ва тавсиялар.

(Рус тилидан): Вергунов А. П., Денисов М. Ландшафтное проектирование. Учебное пособие.